

Posudek oponenta na disertační práci

MARIE JANDOVÁ – ROZENÁ TRTÍKOVÁ

Náboženské a existenciální otázky u Viktora E. Frankla.

*Jejich recepcce v teologickém myšlení se zvláštním zřetelem
k CČS(H)*

HTF UK v Praze 2015

Dovoluji si předeslat, že k tématu mám zvláštní vztah jednak proto, že jsem zastáncem dialogického personalismu aplikovaného v oblasti trojiční teologie a následně antropologie, k čemuž mi výrazně napomohl můj dlouhodobý osobní kontakt s profesorem Z. Kučerou a doc. J. Vogelem, jednak proto, že jsem byl nejen hodnotitelem habilitační práce kolega Rabana, blahé paměti, ale také inspirátorem jejího vzniku, protože kolega Raban se původně mínil habilitovat na základě docela jiného elaborátu. Rabanova práce je výrazně přetvořená disertační práce, kterou vypracoval přímo pod Franklovým vedením. Přepřacování tkví zejména ve vytvoření kapitoly o spirituálních souvislostech Franklova myšlení, takže tematicky do určité míry souvisí s předloženou disertací. Je pro mne potěšením, že autorka disertace Rabanovo dílo zná a ve své práci vícekrát cituje.

Předložená disertace má celkem 125 započítatelných stran plus obrazovou přílohu týkající se míst spjatých s životní poutí V. E. Frankla. Z hlediska rozsahu tedy práce splňuje kritéria kladená na kvalifikační elaborát daného typu uplatňovaná na UK v Praze.

Dílo je rozčleněno do úvodu, v němž nás autorka seznamuje s motivy volby tématu, s jeho vymezením, se svými zahraničními studijními pobyty, což má povahu předmluvy. Ve druhé části úvodu pak přichází na řadu relevantní informace ohledně rozčlenění díla a sledovaných záměrů. O aplikované metodě se ale v této části mnoho nedozvíme. Určitým problémem je označení úvodu číslem „1“, protože pak první kapitola musí nést označení číslem „2“. To není logické a ztěžuje to práci recenzenta i orientaci potencionálního čtenáře. Autorka sama pak kapitolu označenou číslem dvě v úvodu nazývá první

kapitolou, což jen potvrzuje nelogičnost daného postupu. Cílem práce je zjišťování možností, které skýtá Franklova logoterapie v pastorační CČSH. Nic proti tomu, ale práci by prospělo, kdyby se autorka neomezovala jen na svou konfesi, protože uplatňování této metody není výsadou zmíněné církve a má mnohem širší záběr. Práce by tak mohla vzbudit zájem i mimo hranice CČSH. Franklova metoda je navíc tak blízká určitým formám pastorační péče, že bychom její prvky shledali podle mého soudu i tam, kde působící člověk o ní mnoho neví a nikdy ji nestudoval.

Následuje první kapitola zabývající se Franklovým životem. Předností je, že autorka zde uvádí některá fakta zjištěná z primárních, tedy archivních pramenů ohledně Franklova pobytu v koncentračních táborech. Na straně 14, třetí řádek shora, se nachází gramatická chyba, když není zachována shoda vícečetného podmětu s přísudkem. Velmi pozitivní je, že autorka pracuje s cizojazyčnou druhotnou literaturou i prameny. Poněkud neorganicky působí pasáže o Freudovi a Adlerovi. V posledním bodu autorka stručně prezentuje vybraná Franklova díla. Klíč výběru nám ale není sdělen, anebo je formulován velmi vágně.

Druhá kapitola označená číslem 3 nás spíše popisným způsobem seznamuje s Franklovou logoterapeutickou metodou. Domnívám se, že Franklovo pojetí existence jako vyjití ze sebe má velký potenciál vzhledem k trojiční četbě duchovní zkušenosti člověka. Dále bych podotkl, že Franklovo pojetí existence je v zásadě velmi podobné tomu, s nímž se setkáme u středověkého autora Richarda od Sv. Viktora, na což autorka na základě dostupné české teologické literatury mohla velmi snadno poukázat, ale neučinila tak. Prezentace Franklova myšlenkového odkazu by měla více zohledňovat jeho, z hlediska prezentovaného autora vědomý i ne zcela vědomý, diachronní rozměr. Při podtrhování činu jako rozměru smysluplnosti by možná mohl být zmíněn Blondel.

Ve třetí kapitole označené číslem 4 autorka hovoří o recepci Franklova díla v pastorální psychologii. Možná by bylo vhodné prezentovat toto téma na pozadí dějin pastorální teologie jako celku, což ovšem schází. Dovolím si kupříkladu upozornit, že již na sklonku 18. století se přednášely některé partie pastorální teologie na teologické fakultě v Praze česky, což je jistě velmi zajímavé a pamětihodné, ale s tématem práce to opravdu nesouvisí. Problém je, že se zde upadá do praktikismu, přičemž pastorální psychologie vyhlíží jen jako psychologická praxe v rámci pastorační péče. Jaký je ale rozdíl mezi pastorační a

psychologií? Jaké jsou kompetence obou oborů? Je úkolem pastýře poskytovat psychologickou pomoc? Co pastore a práce duchovního přidává k psychologické péči? Hledání odpovědi na tyto rozhodně nikoli jednoduché otázky bych očekával od disertační práce zaměřené do této tematické oblasti.

Následující kapitola působí poněkud neorganicky, protože autorka se zabývá logoterapií v „korespondenci s Ježíšovým křížem“. Mluvení o Ježíšově kříži představuje nahodilou nakupeninu citací z děl různých teologů, přičemž celá řada teologicky a christologicky relevantních otázek zůstane netknuta. Autorka neprojevuje zájem o tematiku teologie kříže, o soteriologickém významu hovoří povšechně a vágně a zřejmě si neuvědomuje komplikovanost tematiky. Christologicky je v daném kontextu každopádně relevantní otázka Ježíšova vědomí a vědění, bez čehož nelze hovořit o smyslu, který on sám svému utrpení dával. Zkrátka a dobře, tato pasáž není na úrovni disertační práce. Velikost práce není dána velikostí tématu, nýbrž kvalitou zpracování.

V páté kapitole se autorka zase vrací k dílu V. E. Frankla a zabývá se jeho pojetím spirituality. První problém tkví v tom, že existují minimálně čtyři odlišné významy slova spiritualita (prožívaná zkušenost, reflexe této zkušenosti, analýza spirituálních spisů, hledání zákonitostí rozvoje duchovního života) a dále použití slova spiritualita v rámci genitivních teologií (spiritualita práce, manželství, utrpení...). Tvrzení: „18. století rozhodlo, že termín spirituální není spjat jen se záležitostmi, jež se týkají mnišských komunit a klerikálního úřadu“ (s 87), byť se jedná o citaci, není snadno prokazatelné. Dovolím si podotknout, že již na sklonku středověku existovaly příručky duchovního života pro laiky nejrůznějších stavů (Imitatio Christi). V šestnáctém a sedmáctém století zejména ve Španělsku kvetla bohatá spirituální literatura ve španělštině určená všem zájemcům, kteří dokázali číst. Doktorand se od studenta základního kurzu liší kritičností, s níž přejímá výroky jiných autorů! Pokud se autorka vyslovuje o dějinách spirituality, mohla by sáhnout po řadě spisů dostupných v českém jazyce a informovat se. Mnohá její tvrzení jsou projevem zásadních neznalostí a opakováním dávno překonaných klišé.

Poukazy na Franklovo chápání spirituality a na jeho zásadní přínos ohledně „duchovního nevědomí Boha“ určitě není bez zajímavosti, nicméně se jedná o téma známé a vícekrát zpracované. Téma Boha poznávaného v lidském nitru (s. 93 a dále) je velmi bohaté. Autorka by měla vědět, že se jedná o téma paradigmaticky zpracované Augustinem, jehož dílo „Vyznání“ ovlivnilo celý Západ na patnáct století. Autorka bohužel nezná ani českou teologickou

literaturu, v níž je dané téma přítomno a rozvinuto. Záměna tohoto Boha za vlastní já (s. 92) je z hlediska křesťanského obrazu trojičního Boha nemalým problémem. Je totiž velký rozdíl, jestli zbožštím své já, anebo jestli vnímám božské Ty v sobě jako někoho jiného ve mně a nade mnou. To první je totiž rafinovaně maskovaný ateismus, sebestřednost, to druhé postuluje vyjití ze sebe, odmítnutí sebeabsolutizace. V souvislosti s některými výrazně psychologizujícími tvrzeními se mi vybavuje jeden Feuerbachův výrok z poloviny 19. století: Co je dnes považováno za ateismus, zítra bude hlášáno jako náboženství.

Mluvení o ateismu by opět vyžadovalo hlubší znalosti. Není nutno jen popisovat a popisovat. I v detailu a souhrnu se projeví, kolik toho autorka ví a jaké je zázemí jejích myšlenek. Kупení citací renomovaných autorit není projevem zvládnutí dané tematiky na odpovídající teologické úrovni. Myšlenka v závěru převzatá od Fromma (s. 96) není nezajímavá, nicméně hrozí, že víra bude vnímána pouze jako strategie vedoucí k dobrému životu a psychickému zdraví. Nehrozí, že tímto způsobem dáme implicitně zapravdu Feuerbachovi? Jak by na toto pojetí reagoval K. Barth, velký obhájce Boží transcendence, si dovedu živě představit. A dal bych mu zapravdu, protože teologie je dobrá, anebo méně dobrá, lhostejno zda katolická, evangelická či jiná. Povídání o Bohu a Osvětlení je opět snůškou citací. V pozadí stojí teologický problém „Božího utrpení“ či „Božího soucítění“, který hýbal světem několik desetiletí. Tomu však autorka mnoho pozornosti nevěnuje. Opět bych si dovolil říci, že stojíme před sbírkou citací a odkazů, dokladů toho, co všechno autorka četla. Problém ovšem tkví v tom, že není čtení jako čtení. Některé vykazuje hlubší porozumění a vede k tvůrčímu pokračování v díle předchůdců, jiné je pouhým epigonstvím bez jakéhokoli přínosu.

Šestá kapitolka o mimořádné Franklově duchovní zkušenosti je z metodologického hlediska opravdu velmi problematická. Setkání s milovanou Tilly jistě není bez zajímavosti, nicméně teologická relevance této „pocitologie“ mi vskutku uniká. Teologie přece zásadně stojí na Božím slovu. Nic proti duchovní zkušenosti, její relevance v teologii je ovšem velmi svízelná. Nedostává se tu autorka nevědomky na podobnou platformu jako současní katoličtí vyznavači mnoha soukromých zjevení? Srovnání s duchovní zkušeností v sikhismu souvisí s dílem prof. Trtíka, nicméně celá tato pasáž by měla být nějak zmíněna v názvu kapitoly a především myšlenkově odůvodněna.. Problém je, jaký gnozeologický statut mají dané náboženské zkušenosti. Jak je

to s jejich sdělitelností, jakou relevanci mají v teologickém diskursu? Transcendentální prožitek má nepopíratelnou roli v duchovním životě jednotlivce, který jej však sám nikdy neuchopuje jinak nežli prostřednictvím své interpretace. Ta zase vychází z předporozumění, jímž je světonázorová, filosofická, náboženská zakotvenost dotyčné osoby. Rozlišovat zmíněné roviny, nakolik je to možné, je v solidní teologické analýze zcela nezbytné. O těchto palčivých otázkách, které do solidní práce na poli spirituální teologie nevyhnutelně patří, autorka nemá ani ponětí.

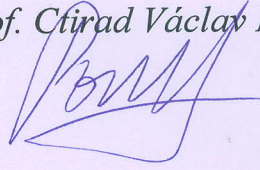
Sedmá kapitola, označená číslem 8, pojednává o Franklově myšlení v české teologii, zejména v teologii CČSH. První problém tkví v tom, že autorka hovoří i o období, kdy daná církev výraz „husitská“ ještě v názvu neměla. Následuje pasáž věnovaná prof. Z. Trtíkovi. Hovoří se o jeho životě a díle. Zmínka o tom, že přeložil a na českou scénu uvedl knihu „Život po životě“ je sice z historického hlediska zajímavá, ale s daným tématem přímo nesouvisí. Metodologický statut Moodyho knihy v teologii je navýsost problematický. Pokud je mi známo, žádný soudný katolický ani protestantský teolog se neodvažuje Moodyho popisy stavů lidské mysli v klinické smrti argumentovat v oblasti teologie smrti a věčného života. Informace o personalismu prof. Z. Trtíka a o jeho práci na téma „Já-Ty“ jsou všeobecně známé. Pasáže o výuce náboženství v CČS(H) nás opět nemají čím překvapit.

Celkový závěr rekapituluje to, co víme z předchozích kapitol. Konstatování, že Franklův program má styčné body s programem výchovy v CČS(H) nás vzhledem k náboženským kořenům Franklova myšlení a křesťanským a hlavně dialogicko-personalistickým východiskům teologie CČS(H) nikterak neohromí. Zajímavé by bylo srovnání s tím, jak se Frankl projevil třeba na poli katolické teologie a pastorače, jak se projevoval v rámci české evangelické teologie a pastorače. Teprve na tomto základě by pak bylo možno vystihnout jednoznačná specifika toho, s čím se shledáváme v CČS(H).

Závěrečné hodnocení: Dílo není zcela nezajímavé, nicméně jeho popisnost, nedostatečná znalost širších souvislostí, metodologická neukázněnost ve mně vyvolávají silné pochybnosti, zda je tato práce disertabilní. Pochybnost ale neznamená jednoznačné a definitivní zamítnutí. Konečné stanovisko si dovolím zaujmout až na základě obhajoby práce, která – bude-li přesvědčivější – může vést k celkovému pozitivnímu vyznění autorčina sněžení, které je však v psané podobě ne zcela přesvědčivé.

10. 2. 2015

Prof. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D.

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Pospíšil', written over the printed name.